

การศึกษาขั้นพื้นฐานกับห้องสมุดโรงเรียน

ดร.สุวิมล ธนะผลเลิศ*

บทคัดย่อ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 เป็นความเปลี่ยนแปลงทั้งที่มีความพร้อมและไม่พร้อม โรงเรียนสมบูรณ์แบบจะมีห้องสมุดที่ได้มาตรฐานเป็นปัจจัยสำคัญ ห้องสมุดโรงเรียนจะเป็นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่สำคัญนอกห้องเรียน โดยใช้หนังสือเป็นสื่อเข้าไปสู่การแก้ปัญหาทั้งเรื่องเรียนและเรื่องส่วนตัว จึงเป็นภารกิจสำคัญยิ่งของครูบรรณารักษ์ ที่จะส่งเสริมการอ่านของนักเรียน ให้มีทักษะในการแสวงหาความรู้ รักการเรียนรู้ บริหารจัดการห้องสมุดให้เป็นที่พักพิงอย่างปลอดภัย มีเอกลักษณ์และตัวตน

Abstract

Basic Education Curriculum B.E.2544 brought changes for schools with both readiness and unreadiness for the changes. A comprehensive school has a standard school library as one of the key performance indicators. Since the school library helps promote outside classroom learning. With the guidance of books, students' school and personal problems are dissolved. This is obvious that the school librarians need to shoulder enhancing students' reading skills so that they gain knowledge acquirement skill and learning appreciation. Moreover, library management as a reliable academic shelter with a unique atmosphere for all users is a challenging task for the school librarians.

* ผู้อำนวยการศูนย์บรรณสารสนเทศทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในขณะที่กระทรวงศึกษาธิการ เร่งสร้างกลไกที่จะขับเคลื่อนการปฏิรูปการเรียนรู้ ในหลากหลายมิติ จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของนักการศึกษาทุกคน ทุกระดับในการนำทางนักเรียนสู่การศึกษาที่ดี ให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือร่วมด้วยช่วยกันพัฒนาศักยภาพของนักเรียนให้สูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติของห้องสมุดโรงเรียนที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เป็นห้องสมุดมีชีวิต ที่ทุกคนปรารถนาที่จะเห็นห้องสมุดโรงเรียนเป็นห้องสมุดสมบูรณ์แบบที่มีทรัพยากรหลากหลาย มีความเคลื่อนไหว มีชีวิตชีวา ใครอยากอ่านได้อ่าน ใครอยากค้นคว้าก็ได้ค้นคว้า มีความทันสมัย มีสภาพแวดล้อมที่สบาย ผ่อนคลายสมอง ที่ พักพิงปลอดภัย มีบริการด้วยเทคโนโลยีและสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างหลากหลาย เพียงพอ รวดเร็วทันใจ เข้าใช้บริการอย่างมีความสุข มีครูบรรณารักษ์ที่ใจดีคอยให้คำปรึกษา ห้องสมุดจึงควรได้พัฒนาเติบโตไปพร้อมกับโรงเรียน เพราะถ้ามีห้องสมุดดีๆ ที่ไหนจะมีคนดีเกิดขึ้นที่นั่น (ว. วชิรเมธี, 2551)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

นับตั้งแต่การปฏิรูปหลักสูตรมาสู่การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ แนวการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ที่มุ่งปลูกฝังด้านสติปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว ยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการความรู้ความสามารถของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ในแต่ละสาระการเรียนรู้ควรใช้รูปแบบ/วิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง

การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้คุณธรรม การใช้กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2547) ซึ่งทิศทางการพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้จัดทำกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วง 5 ปีที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้กำหนดแนวคิดที่จะให้การศึกษาเป็นกลไกการพัฒนาให้เกิดคุณธรรมนำความรู้ สมานฉันท์ สันติวิธี มีวิถีประชาธิปไตย มีความภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์และความเป็นคนไทยบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

จากการที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี และรัฐต้องจัดการศึกษาไม่น้อยกว่า 12 ปี ให้กับผู้เรียนทุกคน โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทำให้มีจำนวนนักเรียนได้เรียนเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันกระทรวงศึกษาธิการก็ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม นับเป็นหลักสูตรที่แตกต่างจากหลักสูตรระดับประถม และมีชั้นมัธยมศึกษาทุกฉบับที่เคยใช้ในประเทศไทย นั่นคือ การให้สถานศึกษามีบทบาทในการจัดทำสาระหลักสูตรของตนเอง โดยมีมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดเป็นแกนกลาง 8 กลุ่มสาระเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ ถึงแม้ว่า หลักการของหลักสูตรจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความสนใจและความถนัด เพื่อเน้นให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนความรู้และทักษะ

เฉพาะด้าน ในการเตรียมตัวศึกษาต่อ แต่การที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดให้ผู้เรียนต้องเรียนถึง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตลอด 12 ปี ทำให้ครูจำเป็นต้องยึดเยียดเนื้อหาในการสอน ทำให้นักเรียนต้องเรียนหนักและมีเวลาทำกิจกรรมน้อยลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547)

มาตรฐานการศึกษาชาติ

เมื่อหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้นำไปสู่การปฏิบัติท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่มีทั้งความพร้อมและความไม่พร้อมในหลายๆ เรื่อง และเพื่อเป็นการส่งสัญญาณความเข้าใจในทิศทางที่จะเดินไปพร้อมๆ กัน จึงมีการประกาศ มาตรฐานการศึกษาของชาติเมื่อ 26 ตุลาคม พ.ศ.2547 ถือได้ว่าเป็นการจัดทำมาตรฐานการศึกษาของชาติเป็นครั้งแรกของประเทศไทย ที่ได้กำหนดคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์ และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง เพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริม และกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา โดยมีอุดมการณ์สำคัญของการจัดการศึกษา คือการจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้โดยกำหนด มาตรฐานและตัวบ่งชี้ไว้ 3 มาตรฐาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548) ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก: คนไทย เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข

มาตรฐานที่ 2 แนวการจัดการศึกษา: จัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญและการบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน

มาตรฐานที่ 3 แนวการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งความรู้: การสร้างวิถีการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง

การประกาศมาตรฐานการศึกษาของชาติ ทำให้มีความชัดเจนในแนวทางการจัดการศึกษา

ที่ทุกฝ่ายควรใช้เป็นกรอบการดำเนินการจัดการศึกษา

นอกจากนี้ อารุง จันทวานิชและคณะ, 2545 ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นโรงเรียนสมบูรณ์แบบมี ดังนี้

องค์ประกอบด้านผลผลิต/ผลลัพธ์ ผู้เรียน มีคุณภาพมาตรฐาน มีพัฒนาการทุกด้าน เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข โรงเรียนเป็นที่ชื่นชมของชุมชน โรงเรียนเป็นแบบอย่างและให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและโรงเรียนอื่น

องค์ประกอบด้านกระบวนการ การจัดการ กระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด การจัดบรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การบริหารจัดการดี การประกันคุณภาพ การศึกษามีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบด้านปัจจัย ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพและจำนวนเพียงพอ ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน หลักสูตรเหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น สื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยีทันสมัย แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย งบประมาณมุ่งเน้นผลงาน สภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียนดี มีสังคมบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย ซึ่งมีปัจจัยหลักความสำเร็จ 3 ปัจจัย คือ ห้องสมุดได้มาตรฐาน มีศูนย์วัฒนธรรมชุมชนในโรงเรียน มีแหล่งการเรียนรู้และเทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลายไว้บริการแก่ผู้เรียนและชุมชน

สำหรับปัจจัยหลักความสำเร็จ ประการสำคัญคือ โรงเรียนควรมีห้องสมุดที่ได้มาตรฐานหรือสูงกว่ามาตรฐาน ผลการสำรวจสภาวะการศึกษาไทยในเวทีโลก พ.ศ. 2549 พบว่า อัตราการเข้าเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 92 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 89 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 65 ล้วนอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ยทั่วโลก แต่จากการ

ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ในโครงการ PISA ปี พ.ศ.2546 พบว่า นักเรียนไทยมีความอ่อนด้อย เมื่อเทียบกับนานาชาติ รวมทั้งประเทศในเอเชียด้วยกัน ทั้งในด้านการเรียนรู้ตามหลักสูตร โดยเฉพาะการอ่าน ทักษะด้านการค้นหาสาระจากข้อความที่อ่านค่อนข้างต่ำกว่าด้านอื่นๆ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550)

การรู้สารสนเทศจากห้องสมุดโรงเรียน

การรู้สารสนเทศมีความสำคัญและถือเป็นสมรรถนะหลักของบุคคลในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีข้อมูล ข่าวสาร หรือสารสนเทศ เป็นหัวใจสำคัญและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นพลังขับเคลื่อนหรือปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนในสังคม ทั้งสังคมโลกและสังคมไทย (ชุดมาสัจจามันท์, 2550) ดังนั้นบทบาทของครูบรรณารักษ์ต้องปรับเปลี่ยนเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ใหม่ๆ รู้จักแหล่งสารสนเทศให้กว้างขวางมากขึ้น สามารถค้นหาสารสนเทศได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่เชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ทั่วโลกเพื่อการเข้าถึงและค้นคืนสารสนเทศที่บรรณารักษ์ต้องช่วยแบ่งเบาปัญหาสารสนเทศท่วมทับโดยการคัดกรอง ประเมินให้เหมาะสมตรงความต้องการของผู้ใช้

บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนย่อมเป็นที่พึ่งที่หาใครเทียบไม่ได้ (Jurkowski, 2006) ห้องสมุดโรงเรียนเป็นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่สำคัญนอกห้องเรียน เป็นส่วนขยายของห้องเรียนเงียบแต่มีชีวิตชีวาและปลอดภัย ให้บริการและมีกฎระเบียบ มีบรรยากาศเชิญชวนเข้าใช้ ค้นคว้า ข้อมูล สารสนเทศ ที่ครูกำหนดหรือความสนใจส่วนตัว และเป็นที่พักผ่อนและพักผ่อน ห้องสมุดโรงเรียน เป็นสถานที่ค้นคว้าของนักเรียน รวมไปถึงการแก้ปัญหาที่นักเรียนอาจมี ครูบรรณารักษ์

จะมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับนักเรียนในลักษณะแบบตัวต่อตัวในการช่วยค้นหาข้อมูลที่นักเรียนต้องการ จึงควรเป็นพี่เลี้ยงหรือผู้ให้ความรัก ความช่วยเหลือ ให้นักเรียนสามารถค้นหาข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาหรือทางออก หรือการยอมรับสภาพของชีวิต ด้วยการใช้นั่งหรือสื่อการศึกษาที่มีในห้องสมุด ชี้นำทางไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมเส้นทางการศึกษาที่ดี ให้กำลังใจเพื่ออนาคตข้างหน้า

องค์การยูเนสโก และประเทศในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Development of Information Literacy through School Libraries in Southeast Asia Countries) จำนวน 8 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา อินโดนีเซีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม แต่ละประเทศได้ทวิวิจัยเชิงสำรวจสภาพการจัดการศึกษาด้านการเรียนรู้สารสนเทศผ่านทางห้องสมุดโรงเรียน สำหรับประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการสำรวจสภาพการจัดการศึกษาด้านการเรียนรู้สารสนเทศผ่านทางห้องสมุดโรงเรียนทั่วประเทศ กระจายตามพื้นที่การศึกษาในทุกจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร ครูบรรณารักษ์ และครูผู้สอน ส่วนใหญ่เห็นว่าการเรียนรู้สารสนเทศผ่านห้องสมุดโรงเรียนมีความสำคัญกับนักเรียน ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่สุด เป็นแหล่งรวมความรู้ที่ใกล้ชิดผู้เรียนที่มีความทันสมัย ใช้ได้สะดวก รวดเร็วและยังช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ทันทต่อเหตุการณ์ รู้เท่าทันเทคโนโลยี เป็นการเรียนรู้แบบยั่งยืนด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตในด้านสภาพห้องสมุดโรงเรียนและการใช้ห้องสมุดโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้สารสนเทศ พบว่า ส่วนใหญ่สถานศึกษามีห้องสมุดโรงเรียน หรือที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น เช่น มุมหนังสือ ห้องอ่านหนังสือ ศูนย์เทคโนโลยี เป็นต้น โดยมีทรัพยากรประเภท

หนังสือ คิดเป็นอัตราส่วนกับผู้เรียน 5 เล่ม ต่อ 1 คน ครูบรรณารักษ์ส่วนใหญ่ทำงานบางเวลา และไม่มีบุคลากรตำแหน่งบรรณารักษ์วิชาชีพ แต่จะมีครูทำหน้าที่บรรณารักษ์อย่างน้อย 1 คน (พจนาน พงษ์ไพบูลย์, 2549) ดังนั้น การขาดบุคลากรอย่างครูบรรณารักษ์ ก็ยิ่งส่งผลเสียหายต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน เพราะการที่มีหนังสือ มีทรัพยากรที่หลากหลาย แต่ไม่มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คุณภาพห้องสมุดก็อาจจะเกิดขึ้นได้

บทบาทสำคัญของครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน

ห้องสมุดโรงเรียนเป็นสถานที่สำหรับการค้นคว้าวิจัยและข้อมูลทางวิชาการ นักเรียนสามารถใช้ห้องสมุดโรงเรียนสำหรับการค้นหาสารสนเทศส่วนตัวได้ ห้องสมุดโรงเรียนต้องมีการสนับสนุนความสนใจหลายอย่างนอกเหนือจากข้อมูลทางวิชาการ ครู บรรณารักษ์สามารถใช้ทักษะการค้นคว้า บทความ รายงาน หนังสือ เว็บไซต์ และอื่นๆ ที่นักเรียนต้องการ นอกจากนี้การค้นคว้ายังก้าวข้ามจากการทำเป็นงานอดิเรกและความสนใจธรรมดาไปสู่การพยายามหาทางแก้ปัญหาส่วนตัว การรับรู้ข้อขัดแย้ง ปมปัญหา หรือคำถามอื่นที่นักเรียนหาคำตอบไม่ได้ ไม่ว่านักเรียนจะประสบกับการไม่เชื่อมั่นตนเอง การถูกโดดเดี่ยวทางสังคม การติดยาเสพติด ผลการเรียนตกต่ำ หรือปัญหาทางบ้าน เช่น การถูกว่ากล่าวตำหนิ หรือการถูกทำร้ายร่างกาย นักเรียนจะสามารถหาข้อมูลเพื่อช่วยจัดการกับปัญหาเหล่านี้ได้ นักเรียนสามารถหาผู้ที่เป็นตัวอยางและความแข็งแกร่งที่จะใช้ในการเอาชนะปัญหา หรือยอมรับสภาพได้ ครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งยวดในการช่วยสนับสนุนนักเรียนที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้ ในการค้นคว้าอาจนำไปสู่หนทางแห่งความเข้มแข็งที่ได้มาจากการรู้ที่ได้รับ ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่ดี

อาจเป็นหนทางสู่การหลีกเลี่ยงชีวิตเดิมๆ การนำทางนักเรียนไปสู่การศึกษาที่ดีและให้กำลังใจ ตลอดจนความช่วยเหลือเพื่อนาคัดข้างหน้าที่ดีกว่า ครูบรรณารักษ์จึงมีบทบาทสำคัญในความสำเร็จของนักเรียน เนื่องจากว่าจะมีนักเรียนประมาณ 15% ที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ โดย 80% (ของใน 15% นั้น) มีความบกพร่องทางการอ่าน บรรณารักษ์จึงควรจัดการกับปัญหาของเด็กกลุ่มนี้ (Jurkowski, 2006)

ห้องสมุดเป็นทั้งสถานที่เฉพาะของท้องถิ่นหนึ่ง โดยลักษณะพื้นที่ทางกายภาพ แต่นับวันก็จะกลายเป็นสถานที่ของโลก หรือมีความเป็นสากลเข้าไปทุกวันด้วยเทคโนโลยี ห้องสมุดโรงเรียนจึงต่างจากห้องเรียนโดยสิ้นเชิง ตรงที่ต้องตอบสนองความต้องการทั้งโรงเรียน ดังนั้นจึงต้องยืดหยุ่นได้ในสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างระหว่างกิจกรรมและที่นั่งอ่านเพื่อให้ นักเรียนเข้ามาปลดปล่อยความจำเจจากห้องเรียน ดังนั้นห้องสมุดโรงเรียนจึงเป็นพื้นที่สาธารณะที่ต้องรองรับความต้องการหลายอย่างโดยไม่ต้องเปิดเผยชื่อและ สามารถให้บริการได้อย่างอิสระ (Jurkowski, 2006) บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนต้องตอบสนองให้ได้อย่างความต้องการต่างๆ เหล่านี้ ความคิดเดิมๆ ที่ว่าห้องสมุดต้องเงียบกริบ จะไม่ถูกต้องทีเดียวเสียแล้ว เพราะมีการทำงานกลุ่มและกิจกรรมในห้องสมุดมากขึ้น ที่ต้องการการมีส่วนร่วมของนักเรียนที่สูงขึ้น แต่ห้องสมุดก็ยังเป็นสถานที่ เปิดโอกาสให้นักเรียนมานั่งอ่านและ คิดคำนึงเงียบๆ ได้ พื้นที่ใช้สอยในห้องสมุดอาจจะถูกแบ่งให้สอดคล้องกับกิจกรรมต่างๆ จึงจะสามารถรองรับความต้องการของนักเรียนได้ทุกแบบ ไม่ว่านักเรียนจะต้องการเพียงแค่อิสระเล็กน้อยจากการเรียนในห้องเรียน การพักผ่อนสมอง พุดคุย เล่นเกมส์ หรือจะอ่านหนังสือเงียบๆ ห้องสมุดย่อมเป็นที่ที่นักเรียนจะซึมซับบรรยากาศดี ๆ ในการเป็นสถานที่แห่งความสงบ สันติ และเป็นมิตร

นอกจากนี้ ห้องสมุดโรงเรียนยังเป็นแหล่งที่ให้การต้อนรับ มีความแสงสว่างเพียงพอ คุรุบรรณารักษ์มักพยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้ห้องสมุดเป็นสถานที่น่าเข้าเยี่ยมชม โดยจัดที่นั่งอย่างสบายๆ มีป้ายประกาศเชิญชวน ต้นไม้ และรูปภาพ ซึ่งล้วนแล้วแต่สำคัญยิ่ง ถึงแม้ว่านักเรียนส่วนมากมุ่งไปที่ชั้นหนังสือและ สารสนเทศมากมาย แต่การชี้ให้นักเรียนที่ไม่ได้มาอ่าน แต่หนังสืออย่างเดียวยังให้เห็นว่า ยังมีสิ่งอื่นที่น่าสนใจในห้องสมุดอีกมากก็ย่อมเป็นประโยชน์ บางคนถือว่าห้องสมุดเป็นที่พักอย่างปลอดภัยสำหรับนักเรียน เป็นสถานที่ให้การต้อนรับ มีบรรยากาศที่เต็มใจมากกว่าที่จะเหมือนห้องเรียน ห้องสมุดโรงเรียนจึงเป็นสถานที่ที่มีเอกลักษณ์และมีตัวตน

บทบาทของห้องสมุดในการช่วยให้นักเรียนใช้ชีวิตได้อย่างปรกติสุข คือความสามารถที่จะพยายาม ให้นักเรียนได้เติบโตและ สามารถปรับตัวได้เสมอไม่ว่าหนทางชีวิตจะนำไปสู่ เส้นทางใด คุรุบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนจะมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับนักเรียนในลักษณะการทำงานกับนักเรียนแบบตัวต่อตัว ตอนช่วยค้นหาข้อมูลที่นักเรียนต้องการ ไม่ว่าจะเรื่องเรียนหรือส่วนตัว การกระทำเช่นนี้ ทำให้เกิดผลโดยตรงในการพัฒนาทักษะ การแก้ปัญหาและ เรื่องการอ่าน บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนที่สอนการแก้ปัญหาและการเรียนรู้สารสนเทศเพื่อเตรียมนักเรียนให้รู้จักค้นหาและใช้สารสนเทศ ในการแก้ปัญหาทั้งเรื่องเรียนและเรื่องส่วนตัว นอกจากนี้ห้องสมุดที่มากด้วยสารสนเทศสามารถจัดหานักเรียนและ สื่อสารสนเทศมาเข้าห้องสมุดโดยจัดหาเรื่องที่ช่วยสร้างทักษะสังคม และที่เกี่ยวกับงานอดิเรกหลาย ๆ อย่างมาให้เลือกอ่าน เป็นการพิสูจน์ได้ว่าคุรุบรรณารักษ์ได้ช่วยส่งเสริมการปรับตัวเข้ากับสังคมตลอดจนความรู้ความสามารถของเยาวชน โดยใช้การอ่านหนังสือเป็นการเรียนรู้ให้เกิดแนวทางการแก้ปัญหา อารมณ์ สังคม ในทางที่ถูกที่ควรและเหมาะสม

วิชาชีพคุรุบรรณารักษ์

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิชาชีพทางการศึกษา จากเดิมเป็นวิชาชีพที่ไม่จำกัดมา เป็นวิชาชีพควบคุม ด้วยถือว่า วิชาชีพทางการศึกษาเป็นวิชาชีพชั้นสูง ประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับ แพทย์ วิศวกร สถาปนิก ทนายความ พยาบาล สัตวแพทย์ ฯลฯ ที่จะต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ โดยมีคุรุสภาดำเนินการออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น (ศึกษานิเทศก์) ในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน รวมทั้งการบริหาร การศึกษานอกสถานศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ทั้งนี้ คุรุสภา ได้ กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกเป็นข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ และจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 ได้กำหนด 3 หมวด ได้แก่ หมวด1 มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ หมวด2 มาตรฐานการปฏิบัติงาน และหมวด3 จรรยาบรรณวิชาชีพ อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้มีผลบังคับใช้แล้ว วิชาชีพคุรุบรรณารักษ์ก็ต้องถูกกระทบด้วย จึงเป็นเรื่องที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ต้องศึกษาทำความเข้าใจ และหาหนทางแก้ไขปัญหาโดยเร็ว

คุณภาพห้องสมุดโรงเรียน

ผลจากการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบแรก (พ.ศ.2543-2548) ทั่วประเทศจำนวน 36,007 แห่ง โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. ในส่วนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 26,584 โรง พบว่า ภาพรวมของสถานศึกษา ด้านผู้เรียน ผู้บริหารและครู ได้มาตรฐาน 34% ไม่ได้มาตรฐาน 66% ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นสถาน

ศึกษาขนาดเล็กในชนบท ถึงแม้การประเมินรอบแรกจะไม่ได้ลงลึกลงไปในเรื่องของห้องสมุดโรงเรียน แต่ก็อาจคาดการณ์ได้ว่า โรงเรียนที่ผ่านการประเมินรอบแรก ก็จะมีห้องสมุดที่สมบูรณ์แบบหรือเกือบสมบูรณ์แบบด้วย แต่ที่น่าเป็นกังวลอีก 66 % ที่ไม่ได้มาตรฐาน สภาพของห้องสมุดจะเป็นเช่นไร และตามกฎหมายการศึกษา ทุก 5 ปีสถานศึกษาทุกแห่งจะต้องได้รับการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งในรอบที่สอง ตั้งแต่ พ.ศ. 2549-2553 สำหรับการประเมินรอบที่สองนี้ ทางสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. ได้จัดทำมาตรฐานการศึกษา ตัวบ่งชี้ และเกณฑ์การพิจารณาเพื่อประเมินคุณภาพภายนอก ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวกับห้องสมุด อยู่ในมาตรฐานที่ 6 กล่าวคือ ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องโดยกำหนด มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

1. ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน สนใจแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ รอบตัว เกณฑ์การพิจารณา ร้อยละของผู้เรียนที่อ่านหนังสือนอกหลักสูตรอย่างน้อยเดือนละ 1 เล่ม ร้อยละของผู้เรียนที่อ่านวารสารและหนังสือพิมพ์เป็นประจำ ร้อยละของผู้เรียนที่สามารถสรุปประเด็นและจดบันทึกข้อมูลความรู้ที่ได้จากการอ่านอยู่เสมอ ร้อยละของผู้เรียนที่สามารถตั้งคำถามเพื่อค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมจากการอ่านได้ ร้อยละของผู้เรียนที่แสวงหาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายใน ภายนอกโรงเรียน เกณฑ์การประเมินคุณภาพระดับตัวบ่งชี้ จากค่าร้อยละเฉลี่ย ปรับปรุง (ต่ำกว่าร้อยละ 50) พอใช้ (ร้อยละ 50-74) ดี (ร้อยละ 75-89) ดีมาก (ร้อยละ 90 ขึ้นไป)

2. ผู้เรียนใฝ่รู้ ใฝ่เรียน สนุกกับการเรียนรู้ และพัฒนาดตนเองอยู่เสมอ

3. ผู้เรียนสามารถใช้ห้องสมุด ใช้แหล่งเรียนรู้และสื่อต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

เกณฑ์การพิจารณา

ร้อยละของผู้เรียนที่รู้จักค้นคว้าหนังสือในห้องสมุดและใช้ห้องสมุดไม่ต่ำกว่าสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ร้อยละของผู้เรียนที่มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ร้อยละของผู้เรียนที่สามารถค้นคว้าหาความรู้จากอินเทอร์เน็ตหรือสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ได้ เกณฑ์การประเมินคุณภาพระดับตัวบ่งชี้ จากค่าร้อยละเฉลี่ย ปรับปรุง (ต่ำกว่าร้อยละ 50) พอใช้ (ร้อยละ 50-74) ดี (ร้อยละ 75-89) ดีมาก (ร้อยละ 90 ขึ้นไป)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการประเมินในรอบที่สองจะมีหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินอิงเกณฑ์และอิงสถานศึกษา เพื่อให้มีความสมดุลระหว่างเกณฑ์ที่กำหนดกับงานที่สถานศึกษาดำเนินการ ดังนั้น ครูบรรณารักษ์ หรือครูผู้ทำหน้าที่ในห้องสมุด ควรร่วมมือกับครูผู้สอนในกลุ่มสาระต่างๆ ในกิจกรรมส่งเสริมการอ่านของนักเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน มีการสรุปประเด็นเรื่องที่อ่าน การเขียนสาระสังเขปหนังสือเล่มที่ชอบ หรือการนำเสนอให้เพื่อนๆ ได้ร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพราะกระบวนการส่งเสริมการอ่านเป็นเรื่องสำคัญ และต้องใช้เวลาต่อเนื่อง เอาใจใส่อย่างจริงจัง และมีการติดตามประเมินผล การจัดเก็บสถิติการให้บริการต่างๆ ทุกกิจกรรม เก็บสถิติปริมาณนักเรียนที่เข้าใช้บริการ จำนวนหนังสือที่ยืมกลับ ควรจัดเก็บให้สม่ำเสมอและเป็นระบบ และเพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนอีกด้วย

ท้ายที่สุด ขออัญเชิญ พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่พระราชทานในโอกาสทรงเปิดการประชุมใหญ่สามัญและการประชุมทางวิชาการของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ประจำปีพุทธศักราช 2530 ณ โรงแรมบางกอกพาเลส เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2530 ดังนี้

...ได้เห็นความอุสาหะพยายามของบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ในการเสาะ

แสวงหาหนังสือตลอดจนสื่อความรู้อื่นๆ ที่มีคุณค่า ได้พยายามดำเนินงานทางเทคนิค บรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ ในการจัดหมวดหมู่หนังสือ ทำบัตรรายการ และเครื่องมือในการค้นคว้าความรู้ อย่างมีระบบ เป็นที่น่าเสียดายว่า ในห้องสมุดที่มีการจัดระบบอย่างดีเช่นนี้ บางแห่งมีผู้ใช้น้อยเกินไป การมีหนังสือที่มีคุณภาพและมีเนื้อหา

หลากหลายสนองความต้องการทางความรู้ และการพัฒนาได้หลายประการนั้น นับว่าเป็นการเกื้อกูล การพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเจริญ ก้าวหน้า อย่างไรก็ดี ความรู้ที่มีอยู่เพียงในหนังสือ ไม่ได้เข้าสู่สมองของคนก็ไม่สามารถช่วยสร้างความเจริญงอกงามให้แก่คนได้ การทำให้อ่าน หนังสือ จึงเป็นภารกิจสำคัญยิ่งของบรรณารักษ์

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. 2547. รายงานผลการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- ชุติมา สัจจานันท์. 2550. การรู้สารสนเทศ : การสอนและการวิจัย. วารสารห้องสมุด 51, 2 ฉบับพิเศษ (กรกฎาคม- ธันวาคม.) 22- 45.
- ประมวลพระราชดำรัสและพระราโชวาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2538. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- พจมาน พงษ์ไพบูลย์. 2549, รายงานผลการสำรวจข้อมูลการเรียนรู้ข่าวสารผ่านทางห้องสมุดโรงเรียน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ว.วชิรเมธี (พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี). 2551. การบรรยายเรื่อง ความสุขของเรา คือการทำให้เรามีความสุข. เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2551 ณ ห้องประชุมชั้น 7 สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). 2549. หลักเกณฑ์และวิธีการ ประเมินคุณภาพนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบที่สอง (พ.ศ. 2549 - 2553). กรุงเทพฯ: จุฑทอง
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. 2548. มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- Jurkowski,O. 2006 The Library as a Support System for Students. *Intervention in School and Clinic*. 42, 2 (November) : 78-83.